

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

1/S-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ S/1 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Мадреймов Фархат Махсетбаевич</i> СОЦИАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА В КАРАКАЛПАКСТАНЕ В 1920-1924 ГОДАХ	12-18
<i>Алимджанов Бахтиёр Абдихакимович</i> АНТРОПОЛОГИЯ ИМПЕРСКОЙ ВЛАСТИ: ХАКЕНТСКИЕ ЗЕМЛИ И АДВОКАТ С. ЛАПИН	19-23
<i>Чориев Шохрух Холтура угли</i> ИСТОРИОГРАФИЯ БАНКОВСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТУРКЕСТАНСКОГО ГЕНЕРАЛ- ГУБЕРНАТОРСТВА В 40-90-Е ГОДЫ XX ВЕКА	24-35
<i>Najmiddinov Boburmirzo Zuhridin o'g'li</i> SOVET HOKIMIYATINING 1917-1943-YILLARIDA O'ZBEKISTON SSR DA AMALGA OSHIRGAN DINIY SIYOSATI	36-43
<i>Esonova Nilufar</i> SANOAT SOHASIDA XALQARO HAMKORLIK MUNOSABATLAR TARIXINING O'RGANILISHI: TAHLIL VA NATIJALAR (1991-2018-YILLAR)	44-47
<i>Qarshiyev Ahmad, Jumayev Abdimo'min, Bebitov Maqsud</i> DENOV BEKLIGIDA MAVJUD JOY NOMLARIGA OID MULOHAZALAR	48-55
<i>Qurbonov Abbos</i> MUSTAQILLIKNING DASTLABKI YILLARIDA QASHQADARYODA YENGIL SANOAT SOHASIDA AMALGA OSHIRILGAN ISLOHOTLAR VA ULARNING NATIJALARI	56-59
<i>Abduraimova Sabohat Ergash qizi</i> BUXORO AMRLIGI DAVRIDA CHIROQCHI BEKLIGI AHOLISINING TURMUSH TARZI	60-65

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Karjavova Xurshida Abdumalikovna</i> MAHALLA INSTITUTINING IJTIMOIIY-IQTISODIY RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI	66-73
<i>Pardayev Erkin Egamberdi o'g'li</i> XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARIDA SIFATNI BOSHQARISHNING INNOVATSION USULLARI	74-82
<i>Palvanbayev Umidbek O'ktam o'g'li</i> O'ZBEKISTON POCHTA BOZORIDA XUSUSIY POCHTA KORXONALARINING TUTGAN O'RNI (BTS, DMS, EMU POCHTALARI MISOLIDA)	83-86
<i>Чинорова Шаҳодат Мансур кизи, Нормуродов Хусан Эшмаҳматович</i> ЗНАЧЕНИЕ ТАРГЕТИРОВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В РАЗВИТИИ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ	87-93
<i>Gabriel Ayodeji Ogunmola</i> GREEN BONDS: FINANCING RESOURCE CONSERVATION FOR A SUSTAINABLE FUTURE IN FARMING IN UZBEKISTAN	94-108

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Rashidova Dilfuza Ganievna

XIX ASR O'ZBEK SHOIRALARINING IJODIDA GUMANISTIK G'OYALAR
VA IJTIMOYIY-FALSAFIY QARASHLAR 109-113

Ochilova Nigora Ruzimuratovna

GENDER TENGLIGINI TA'MINLASHNING IQTISODIY-IJTIMOYIY OMILLARI 114-118

Samadov Jonmurod

JALOLIDDIN RUMIY ASARLARIDA FALSAFIY TUSHUNCHALAR VA ULARNING
ILMIY–METODOLOGIK TAHLILI 119-123

Kdirbaev Baxadir Berdaxovich

AXBOROT JAMIYATI VA MEDIA-MADANIYATNING NAZARIY-FALSAFIY
TUSHUNCHASI 124-131

Kurbanbaeva Ulbosin Jumag'aliyevna

EKOLOGIK XAVFSIZLIK TUSHUNCHASINING MOHIYATI VA XUSUSIYATLARI 132-136

Narzukulova Ferangiz Rustamjonovna

ILMIY TIL VA FALSAFIY TERMINOLOGIYA: SHAKLLANISH VA RIVOJLANISH
TENDENSIYALARI 137-141

Xolmirzaev Xurshid Nakibillaevich

IJTIMOYIY-KASBIY FAOLIYAT JARAYONIDA SUN'IY INTEKLTNING INSON
SALOHIYATIGA TA'SIRI 142-148

Султанов Бахтиёр Бахтиёрович

ОБРАЗ ФИЗИЧЕСКОЙ РАЗВИТОЙ, ГЕРОИЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ
В ЭПОХУ АНТИЧНОСТИ 149-153

Bozorov Suxrob Komilovich

MA'NAVIY TRANSFORMATSIYANING ISTIQBOLLARI: INNOVATSION
G'OYA VA LOYIHALAR 154-157

Kimsanbayeva Shaxnoza Bakridinovna

MILLIY O'ZLIK VA DINIY BAG'RIKENGLIK: ZAMONAVIY JAMIYATDAGI
O'ZARO TA'SIRLAR 158-163

Muxamedjanova Lalixon

GLOBALASHUV VA MADANIYATLARARO ARALASHUV 164-172

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Isanova Feruza Tulqinovna

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI XALQARO HUQUQ SOHASIGA OID
LEKSIK BIRLIKLARNING DIAKRON TADQIQI 173-180

Mahmudova Umida Ural qizi

INTERNET DISKURSIDA FOYDALANILADIGAN EMOJILARNING LISONIY
VA MADANIY JIHATLARI 181-189

Madalov Navruz Ergashevich

IMPORTANT SUBJECTS OF COMPARATIVE AND CONTRASTIVE PHILOLOGICAL
STUDIES AND TRANSLATION DIFFICULTIES OF STRUCTURAL–SEMANTIC
MODELS OF PROVERBS 190-194

Ubaydullayev Normuhammad Xasanovich

XOTIRANOMALARDA ZAMON VA MAKON MASALASI 195-198

<i>Ochilova Habiba Akramovna</i> ISSUES IN THE CLASSIFICATION OF QUESTION SENTENCE TYPES IN LINGUISTICS ...	199-207
<i>Muxammadieva Mashxura, Amirqulova Gulxayo</i> FILOLOGIK TADQIQOTLARNING ZAMONAVIY TIBBIY TARJIMA VA TALQINGA TA'SIRI	208-213
<i>Karabaeva Barno Bobir qizi</i> A COMPARATIVE ANALYSIS OF METAPHORICAL EXPRESSIONS REFLECTING PERCEPTION IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES	214-219
<i>Aхунбабаева Наргиза Хамиджановна</i> ЛИНГВОПРАГМАТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПЕРЕВОДОВ ИСТОРИЧЕСКИХ И АРХАИЧНЫХ СЛОВ В ДОКУМЕНТАЛЬНО-ИСТОРИЧЕСКОЙ ПОВЕСТИ «ВЛАСТИТЕЛЬ СЕМИ СОЗВЕЗДИЙ»	220-226
<i>Turdaliyeva Shahnoza O'ktamovna</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI SON-GIBRID MAQOLLARNING LEKSIK-SEMANTIK TAHLILI	227-236
<i>Mansurova Shohista Isroilovna</i> OT OBRAZI TUSHUNCHASI (ZAMONAVIY O'ZBEK VA JAHON ADABIYOTI MISOLIDA)	237-241
<i>Davranov Akmal Akramjonovich</i> IJTIMOIY TENGLIK TUSHUNCHASI (INGLIZ UTOPIYALARI VA O'ZBEK DOSTONLARI MISOLIDA)	242-246
<i>Yuldasheva Aziza Yuldashevna</i> TARJIMASHUNOSLIKDA PRAGMATIKANING O'RNI	247-252
<i>Mirvaliyeva Malika Zoid qizi</i> SEMANTIKANING TARJIMADAGI AHAMIYATI	253-257
<i>Sidiknazarova Zulfiya Mirsharapovna</i> JADID ADABIYOTI VA MODERNIZATSIYA JARAYONLARI	258-262
<i>Ruzibayeva Aziza Kahramanovna</i> THE MOOD OF LONGING FOR FREEDOM IN THE AGE OF BYRON	263-266
<i>Narzikulova Rayhona Ahmadovna</i> THE PRAGMATIC FUNCTIONS OF IRONY	267-271
<i>Najmiddinov Muhammadjon</i> O'ZBEK TILIDA KO'P MA'NOLILIK, SINONIMIYA, OMONIMIYA VA ULARNING ELEKTRON TEZAURUSDA AKS ETISHI	272-278
<i>Achilov Oybek Rustamovich</i> LEKSIK-SEMANTIK DEVIATSIYA ILGARI SURISH VOSITASI SIFATIDA	279-284
<i>Tashpulatova Mukambar Axmetovna</i> KOMPYUTER LINGVISTIKASI VA SUN'IY INTELLEKTNING TILGA TA'SIRI	285-289
<i>Normamatov Farrux, Toshpo'latova Xusniya</i> GLOBAL KESIMDA INGLIZ MADANIYATINING LINGVOKULTUROGIK JIHATLARI	290-293
<i>Shonazarova Gulnoza, Madiyeva Madina</i> THE ROLE OF INTERNET RESOURCE IN IMPROVING TEACHING FOREIGN LANGUAGE: METHODOLOGICAL ANALYSIS AND PRACTICAL RECOMMENDATIONS	294-297

<i>Jo'rayeva Lola Tolibdjonovna</i> IJTIMOIY TARMOQLARDA NEOLOGIZMLARNING BUGUNGI KUNDAGI QO'LLANILISHI	298-302
<i>Saitxanova Aziza Xolmuxamedovna</i> TA'M VA TIL O'RTASIDAGI MUVOZANAT: TAOM DISKURSINING TARJIMA QIYINCHILIKLARI VA YECHIMLARI	303-307
<i>Axmedov Shaxzod, Nazarov Vafokul</i> NEOLOGIZMLAR TADQIQI TARIXIGA DOIR	308-312
<i>Mustafayeva Sojida Ulashevna</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARDA MERONIMIK MUNOSABATLI SO'ZLARNING LEKSIKOGRAFIK TALQINLARI	313-321
<i>Buriyeva Muxayyo Zokir qizi</i> COMPARATIVE ANALYSIS OF MEAT IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES	322-326
<i>Berdikulova Shaxnoza Ruziqulovna</i> YORDAMCHI SO'ZLARNING SHAKLIY XUSUSIYATLARIGA KO'RA TURLARI VA YASALISHI: BOG'LOVCHILAR	327-330
<i>Shokirova Gulbahor Alimovna</i> NEMIS TILINI O'QITISHDA YANGI YONDASHUVLAR	331-334
<i>Najmidinova Nafisa Ulja qizi</i> O'ZBEK TILIDA SO'ZLASHUVCHILARGA ITALYAN TILINI O'RGATISHDAGI MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI	335-339
12.00.00 - YURIDIK FANLAR	
<i>Утемурастов Махмуд Ажимурастович</i> СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ТРАНСФОРМАЦИИ ПРАВА (ОТ ТРАДИЦИОННОГО К ЦИФРОВОМУ ПРАВУ)	340-344
<i>Masadikov Sherzodbek</i> ENFORCEMENT OF ARBITRATION AGREEMENT UNDER UZBEK LAW	345-351
<i>Alieva Kamola Ravshanovna</i> ONLINE GENDER-BASED VIOLENCE IN UZBEKISTAN: GAPS IN LEGISLATION AND THE PATH FORWARD	352-363
<i>Utebaev Salamat Maqsetbay o'g'li</i> KONTRABANDA UCHUN JAVOBGARLIK TO'G'RISIDAGI QONUNCHILIK EVOLYUTSIYASI: TARIXIY-HUQUQIY TAHLIL	364-372
<i>Ходжаева Ширин</i> ЮРИДИЧЕСКАЯ ПРИРОДА ВСЕМИРНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА	373-378
<i>Каюмова Асаля Султномуродовна</i> ЭЛИТА ИНДУСТРИИ ВЕНЧУРНОГО КАПИТАЛА	379-384
<i>Mirzaraximov Baxtiyor, Shokirov Bobur</i> ZAMONAVIY TASHKILOTLARDA KIBERXAVFSIZLIK STRATEGIYALARINING SHAKLLANISHI VA SAMARADORLIGI: MA'LUMOTLARNI HIMOYA QILISH CHORALARINING RIVOJLANISHI VA NATIJADORLIGI TAHLILI	385-392

<i>Суннатиллаева Сарвиноз Иззатулло кизи</i> ДИСКРЕЦИОННЫЕ ПОЛНОМОЧИЯ В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ И СОВЕТЕ ЕВРОПЫ: ПРЕДЕЛЫ, КОНТРОЛЬ И СУДЕБНАЯ ПРАКТИКА	393-400
<i>Dilboboyev Nozimbek</i> CHET ELLIK INVESTORLARNING HUQUQIY MAQOMI HAMDA ULARNI DAVLAT TOMONIDAN QO'LLAB-QUVVATLASH BO'YICHA IMTIYOZ VA PREFERENSIYALAR BERISH	401-406
<i>Raximbayev O'tkir Fayzullayevich</i> YANGI O'ZBEKISTONDA TURIZM SOHASIDAGI QONUNCHILIKNI TAKOMILLASHTIRISH MASALASIGA NAZAR	407-414
<i>Ubaydullayev Abror Qutpilla o'g'li</i> HOZIRGI ZAMON ISLOM MOLIYA HUQUQI VA AN'ANAVIY HUQUQIY TIZIMLAR O'RTASIDAGI QIYOSIY-HUQUQIY TAHLIL VA UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	415-423
<i>Zokirov Sardorjon Karimjon ugli</i> PROCEDURAL FEATURES OF PARTICIPATION DEFENSE COUNSEL AT THE PRELIMINARY INVESTIGATION	424-430
<i>Axmedova Guliruxsor Ravshanovna</i> BOLANI OLIB BERISH VA UCHRASHTIRISH BILAN BOG'LIQ ISHLARNI KO'RIB CHIQISH BO'YICHA SUD VA HUQUQIY AMALIYOTNING DOLZARB MUAMMO VA YECHIMLARI	431-436
<i>Zoilboyev Javlon Karimjon o'g'li</i> MA'MURIY SUD ISHLARINI YURITISHDA QONUNIY KUCHGA KIRGAN SUD HUJJATLARINI YANGI OCHILGAN HOLATLAR BO'YICHA QAYTA KO'RISH YUZASIDAN ISH YURITISH MAZMUNI	437-441
<i>Hakimov Sunnat Furqat o'g'li</i> SPORT JAMOAT BIRLASHMALARINING HUQUQIY TAHLILI	442-445
<i>Файзиев Фарход Фуркат угли</i> ЗНАЧИМОСТЬ ЭЛЕКТРОННОЙ ТОРГОВЛИ В СОВРЕМЕННЫХ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫХ УСЛОВИЯХ	446-452
<i>Файзиева Гулрух Мухаммади кизи</i> МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВА НА НЕПРИКОСНОВЕННОСТЬ ЖИЛИЩА	453-459
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Polvonov Baxtiyor Zaylobidinovich</i> TIBBIYOT UNIVERSITETLARIDA «MODDALARNING NURLANISH SPEKTRINI O'RGANISH» MAVZUSINI IT TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA NAMOYISH ETISH MASALALARI	460-466
<i>Hamdamova Nozima Muqimovna</i> BO'LAJAK TEXNOLOGIYA FANI O'QITUVCHISI KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI	467-475
<i>Zulfixarov Ilxom Maxmudovich, Zulfikorova Munajat Mirzaxmatovna</i> IQTISODIY-IJTIMOYIY GEOGRAFIK BILIMLAR BERISHDA MATEMATIK METODLARDAN FOYDALANISH	476-481
<i>Qurbonova Nigina Boboxo'jayevna</i> ESDALIKLAR — SADRIDDIN AYNIYNING UMR VA XOTIRA KITABI	482-488

<i>Toshtemirova Saodat Abdurashidovna</i> KLAster TIZIMIDA TARIX FANLARINI O'QITISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI	489-494
<i>Inoyatov Odiljon Sabitovich</i> TEKISLIKlARNING O'ZARO PARALLELLIGI	495-500
<i>Жумамуратова Аубахар Нурмуханбетовна</i> СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМА РАЗВИТИЯ КОГНИТИВНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НА ОСНОВЕ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫХ СВЯЗЕЙ	501-508

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI - PHILOLOGICAL SCIENCES**Received:** 15 February 2025**Accepted:** 20 February 2025**Published:** 25 February 2025*Article / Original Paper***DIACHRONIC STUDY OF LEXICAL UNITS RELATING TO INTERNATIONAL LAW IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES****Isanova Feruza Tulqinovna**

Researcher, Uzbekistan State World Languages University

Abstract. This article is devoted to a diachronic analysis of lexical units related to the field of international law in English and Uzbek languages. The research is aimed at studying the historical development, linguistic features and processes of interlingual interaction of international legal terms. The etymological origin, semantic changes and standardization processes of legal terms are analyzed. The article also studies the evolution of international legal lexicon based on historical-comparative, semantic and cognitive approaches, and analyzes the problems associated with translation and equivalence. The results of the research contribute to ensuring the consistency of international legal terminology and the development of interlingual legal dialogue.

Keywords: international law, terminology, diachronic analysis, etymology, semantics, standardization, English, Uzbek, legal linguistics, translation problems.

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI XALQARO HUQUQ SOHASIGA OID LEKSIK BIRLIKLARNING DIAKRON TADQIQI**Isanova Feruza Tulqinovna**

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti izlanuvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqola ingliz va o'zbek tillaridagi xalqaro huquq sohasiga oid leksik birliklarning diakron tahliliga bag'ishlangan. Tadqiqot xalqaro huquqiy terminlarning tarixiy taraqqiyoti, lingvistik xususiyatlari va tillararo o'zaro ta'sir jarayonlarini o'rganishga qaratilgan. Huquqiy terminlarning etimologik kelib chiqishi, semantik o'zgarishlari va standartizatsiya jarayonlari tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada xalqaro huquqiy leksikaning evolyutsiyasi tarixiy-komparativ, semantik va kognitiv yondashuvlar asosida o'rganilib, tarjima va ekvivalentlashuvi bilan bog'liq muammolar tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari xalqaro huquqiy terminologiyaning izchilligini ta'minlash va tillararo huquqiy muloqotni rivojlantirishga hissa qo'shadi.

Kalit so'zlar: xalqaro huquq, terminologiya, diakron tahlil, etimologiya, semantika, standartizatsiya, ingliz tili, o'zbek tili, huquqiy lingvistika, tarjima muammolari.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI1Y2025N25>

Kirish. Til jamiyatning ijtimoiy-madaniy hayotida muhim rol o'ynaydi va uning rivojlanishi turli sohalaridagi taraqqiyot bilan bevosita bog'liqdir. Xalqaro huquq sohasi esa, davlatlararo munosabatlarni tartibga soluvchi muhim tizim sifatida o'ziga xos terminologiyaga ega bo'lib, bu leksik birliklar turli davrlarda shakllangan va rivojlangan. Ingliz va o'zbek tillaridagi xalqaro huquq terminologiyasining diakron tahlili ushbu sohadagi terminlarning tarixiy taraqqiyoti, lingvistik xususiyatlari va tillararo o'zaro ta'sir jarayonlarini o'rganish imkonini beradi. Maqola xalqaro huquq leksikasining shakllanishi va rivojlanish bosqichlarini o'rganish bilan birga, ingliz va o'zbek tillarida qo'llaniladigan terminlarning umumiy va farqli

jihatlarini tahlil qilishga qaratilgan. Xalqaro huquqiy terminlar turli davrlarda ijtimoiy-siyosiy omillar, globalizatsiya va tarjima jarayonlari ta'sirida o'zgarib kelgan bo'lib, bu omillar ularning semantik va morfologik tuzilishiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatgan. Shu nuqtai nazardan, ushbu ish xalqaro huquq leksikasining tarixiy ildizlarini o'rganish, terminlarning zamonaviy holatini aniqlash va tarjima muammolarini yoritish orqali lingvistik tadqiqotlarga hissa qo'shishni maqsad qiladi. Mazkur izlanish nafaqat xalqaro huquqiy terminlarning lingvistik xususiyatlarini o'rganishga, balki ularning tarjima va ekvivalentlashuvi jarayonlaridagi qiyinchiliklarni yoritishga ham xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari xalqaro huquq sohasida terminologik izchillikni ta'minlash, tarjima amaliyotini rivojlantirish va tillararo huquqiy muloqotni yaxshilashga ko'maklashishi kutilmoqda.

Adabiyotlar tahlili. Xalqaro huquq leksikasining diaxron o'rganilishi ko'plab tilshunoslar tomonidan muhim ilmiy yo'nalish sifatida e'tirof etilgan bo'lib, huquqiy terminlarning shakllanishi va rivojlanishi ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar bilan chambarchas bog'liq. Ingliz va o'zbek tillarida xalqaro huquq terminlarining rivojlanishini o'rganishda tarixiy-komparativ, semantik va etimologik tahlil kabi yondashuvlar muhim o'rin tutadi. Termin lotincha "terminus" so'zidan kelib chiqqan bo'lib, "oxiri", "chek", "chegara", "tugash" degan ma'nolarni bildiradi"[1] Bu ta'rif terminologiyaning mohiyatiga hamohang bo'lib, har bir termin ma'lum bir tushunchaning chegaralarini aniq belgilovchi til birligi ekanligini ko'rsatadi. Shuningdek, terminlar ilmiy va texnik sohalarda aniq va noaniqlikka yo'l qo'ymaydigan atamalar sifatida muhim rol o'ynaydi. Terminologiya – terminlarning grammatik tuzilishdagi o'rni va til tizimidagi funksiyasini o'rganish bilan bog'liq muayyan qonuniyatlarni tadqiq etuvchi lingvistikaning mustaqil yo'nalishi hisoblanadi[2]. Bu soha terminlarning shakllanishi, rivojlanishi va qo'llanilish jarayonlarini ilmiy asosda tahlil qilishga yo'naltirilgan. AQShda 1970-yillarda chop etilgan "*The World Encyclopedia Dictionary*" lug'atida termin quyidagicha izohlangan: "*Terminology – fan, san'at, biznes va iqtisodiyot sohalarida qo'llaniladigan maxsus atamalar yoki so'zlar tizimi*"[3]. Ushbu ta'rif terminologiyaning muhimligini ta'kidlab, har bir sohaning o'ziga xos atamalari aniq muloqotni ta'minlashga xizmat qilishini ko'rsatadi. Terminlar ilmiy va amaliy bilimlarni tartibga soluvchi vosita sifatida muhim ahamiyatga ega.

M.Qosimova ushbu yo'nalishda izlanish olib borib, fe'llarni ham terminologik birliklar qatoriga kiritish zarurligini qat'iy ta'kidlaydi va ularni tadqiqot obyekti sifatida o'rganadi. Uning fikricha, so'nggi yillarda terminlarni nafaqat statistik nuqtai nazardan, balki ularning funksionalligi jihatidan ham tahlil qilish natijasida fe'llarning ham terminlar tarkibiga kirishi aniq bo'lib bormoqda[4]. Uning fikriga ko'ra, so'nggi yillarda terminlarni faqat statistik jihatdan emas, balki funksional nuqtai nazardan ham tahlil qilish natijasida fe'llarning ham terminlar tizimiga kirishi tobora aniq bo'lib bormoqda.

Tadqiqotchilar xalqaro huquq terminologiyasining diaxron o'zgarishlarini o'rganishda etimologik tahlil, tarixiy-komparativ yondashuv hamda terminlarning standartlashuvi va funksional xususiyatlariga alohida e'tibor qaratgan. Etimologik tahlil orqali ingliz va o'zbek tillaridagi xalqaro huquqiy atamalarning kelib chiqish manbalari va ularning semantik rivojlanishi o'rganiladi. Tarixiy-komparativ yondashuv esa xalqaro huquqiy terminlarning turli davrlardagi rivojlanish bosqichlarini aniqlash imkonini beradi. Zamonaviy huquqiy terminlarning xalqaro konvensiyalar va huquqiy hujjatlar orqali qanday standartlashtirilgani va ularning huquqiy matnlarda qo'llanilishi ham dolzarb tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Shuningdek, xalqaro huquqiy terminologiyaning evolyutsiyasini kognitiv

tilshunoslik nuqtai nazaridan o'rganish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Lakoff va Johnson tadqiqotlari asosida xalqaro huquq terminlarining metaforik tabiati tahlil qilinib, abstrakt huquqiy tushunchalarning turli tillarda qanday leksik-strategik vositalar orqali ifodalanishi aniqlanadi. Adabiyotlarni o'rganish jarayonida ko'rdikki, xalqaro huquq terminologiyasining diaxron o'rganilishi tarixiy-komparativ tilshunoslik, semantika, etimologiya, standartizatsiya va huquqiy lingvistika bilan uzviy bog'liq bo'lib, ingliz va o'zbek tillaridagi xalqaro huquqiy leksikaning rivojlanish yo'nalishlarini o'rganish ushbu terminlarning kelib chiqishi, semantik o'zgarishlari va huquqiy hujjatlardagi qo'llanilishi haqida keng tasavvur hosil qilish imkonini beradi.

Mahalliy tadqiqotchilarimizdan F.M.Vaxidova o'z monografiyasida quyidagi fikrlarni keltirib o'tgan, Huquqiy terminlar huquqiy til leksikasining asosiy qismini tashkil etib, rasmiylik xususiyati bilan ajralib turadi. Ular milliy qadriyatlarimiz va O'zbek davlatchiligining mavjudligini aks ettiradi. Huquqiy islohotlar jarayonida qonunlarning tili, uslubi va terminologiyasining mukammalligi muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, huquqiy resurslarning, jumladan, terminologik va izohli lug'atlarning yaratilishi dolzarb masalalardan biri sanaladi [5,38]. F. M. Vaxidova huquqiy terminlarning huquqiy til leksikasidagi asosiy o'rni va rasmiylik xususiyatini ta'kidlab, ularning milliy qadriyatlar va O'zbek davlatchiligini aks ettirishini qayd etadi. U, shuningdek, huquqiy islohotlar jarayonida qonunlarning tili va terminologiyasining mukammalligi hamda huquqiy resurslar, jumladan, terminologik va izohli lug'atlar yaratish muhimligini ta'kidlagan.

Huquqiy atama – qonun ijodkorining irodasini ifodalovchi, huquqiy hujjatlar matnida barqaror qo'llaniladigan va aniq ma'noga ega tushuncha nomidir. Har bir til tizimining huquqiy terminologiyasi o'ziga xos xususiyatlarga ega. Huquq jamiyatdagi munosabatlarni tartibga soluvchi asosiy vosita bo'lib, uning muhim jihatlari – rasmiy aniqlik va majburiylikdir. Huquqiy tartibga solish samaradorligi me'yoriy hujjatlarning sifatiga bog'liq bo'lib, bu qonunchilik organlarining muhim rolini belgilaydi[6]. Huquqiy atama – qonun ijodkorining irodasini ifodalovchi, barqaror qo'llaniladigan va aniq ma'noga ega tushuncha nomidir. Har bir tilning huquqiy terminologiyasi o'ziga xosdir. Huquq jamiyatni tartibga soluvchi asosiy vosita bo'lib, uning samaradorligi me'yoriy hujjatlarning sifatiga bog'liq.

Terminlarni lug'atga tanlashda milliy birliklarga e'tibor qaratish til boyligini aks ettirishning muhim usuli hisoblanadi. Ushbu o'zgarishlar orasida huquqiy tushunchalarni milliy birliklar orqali ifodalash mumkin bo'lgan variantlar mavjud. Ba'zi birliklarning terminlik ma'nosi pometasiz yoki umuman sohaga oid bo'lmagan holda berilgan. Masalan, *egri*, *qoralamoq*, *yoqlamoq*, *regress* kabi terminlar dastlab huquqiy atamalar sifatida kiritilgan bo'lsa, keyingi nashrlarda bu maqomdan chiqarilgan [7,16]. Termin tanlashda milliy birliklarga e'tibor til boyligini aks ettirishga xizmat qiladi. Ba'zi huquqiy atamalar avval lug'atga kiritilgan bo'lsa-da, keyingi nashrlarda terminlik maqomidan chiqarilgan.

Yurist termini umumiy ma'noda huquq sohasi kishisini bildiradi va **tergovchi**, **prokuror**, **sudya**, **advokat** kabi muayyan huquqiy sohaga oid shaxs nomlarini ifodalovchi terminlar bilan bir guruhga kiradi. Leksik-semantik munosabatlar ularni huquqshunoslik yo'nalishlariga oid mazmuniy maydonga birlashtiradi. Shu bilan birga, sud jarayonida **prokuror** va **advokat** protsessdagi qarama-qarshi vazifalari tufayli antonimik munosabat hosil qiladi. Ularning mos ravishda *himoya qiluvchi* va *qoralovchi* semalari antonimiya hosil bo'lishiga sabab bo'ladi. Bunday semantik munosabatlar esa sud protsessiga oid terminlarni yagona mazmuniy

guruhga birlashtiradi. [7,18.] *Yurist* termini huquq sohasi kishisini bildiradi va tergovchi, prokuror, sudya, advokat kabi shaxs nomlari bilan bir guruhga kiradi. Sud jarayonida *prokuror* va *advokat* qarama-qarshi vazifalari sababli antonimiya hosil qiladi. Bu semantik munosabatlar sud protsessiga oid terminlarni yagona mazmuniy guruhga birlashtiradi.

C.Lasce tadqiqotiga asoslanib, huquqiy atamalarning vaqt o'tishi bilan o'zgarishi, ularning semantik tahlili va huquq tizimidagi ahamiyati haqida fikr yuritish mumkin. Xususan, umumiy huquq (common law) tizimida consideration termini tarixiy rivojlanish jarayonida qanday ma'no o'zgarishlariga uchragani va bu o'zgarishlarning huquqiy amaliyotga ta'siri tahlil qilinadi[8]. Bu nuqtai nazardan, xalqaro huquq sohasida ham terminlarning diaxron tahlili muhim bo'lib, turli davrlarda ularning semantik tarkibi va qo'llanilish xususiyatlari o'zgarishi mumkin. Masalan, zamonaviy xalqaro huquqda ishlatiladigan ba'zi atamalar o'tgan asrlarda boshqacha mazmun kasb etgan bo'lishi mumkin. Shu bois, huquqiy terminlarning tarixiy rivojlanishini o'rganish nafaqat lingvistik, balki huquqiy nuqtai nazardan ham dolzarb masalalardan biridir.

K. Mroczńska tadqiqoti nuqta nazaridan kelib chiqib, huquqiy ingliz tili terminlarini o'zlashtirish jarayonida kollokatsiyalar lug'atining ahamiyatini ta'kidlashimiz mumkin. Huquqiy matnlar o'ziga xos uslub va tuzilishga ega bo'lib, aniq va to'g'ri tushunilishi zarur. Shu bois, huquqiy ingliz tilida tez-tez uchraydigan so'z birikmalarini (collocations) o'rganish huquqiy diskursni to'g'ri tushunish va ifodalashda muhim ahamiyat kasb etadi[9].

Bunday lug'at huquqiy hujjatlar yozish, shartnomalar tuzish va rasmiy-huquqiy muloqotlarda aniq va mos so'z birikmalaridan foydalanishni osonlashtiradi. Shu bilan birga, kollokatsiyalarni bilish huquqiy ingliz tilining janr xususiyatlarini o'zlashtirishda ham muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, huquqiy til o'rganayotgan talabalar, tarjimonlar va huquqshunolar uchun bunday lug'atlar muhim amaliy qo'llanma bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqotda ingliz va o'zbek tillaridagi xalqaro huquq sohasiga oid leksik birliklarning diaxron rivojlanishini o'rganish maqsad qilingan bo'lib, tadqiqot metodologiyasi kompleks yondashuv asosida shakllantirilgan. Mazkur yondashuv tarixiy-komparativ, etimologik, semantik va lingvistik tahlil usullarini o'z ichiga oladi. Tadqiqotda huquqiy terminlarning rivojlanish bosqichlarini aniqlash, ularning ingliz va o'zbek tillaridagi o'zgarish jarayonlarini tahlil qilish hamda tillararo ekvivalentlashuv xususiyatlarini o'rganish asosiy maqsadlardan biri sifatida belgilangan. Tadqiqot doirasida dastlab xalqaro huquq terminologiyasining tarixiy taraqqiyoti o'rganilib, terminlarning kelib chiqish manbalari, ularning dastlabki shakllari va zamonaviy huquqiy matnlardagi qo'llanilishi tahlil qilindi. Ushbu bosqichda etimologik tahlil usulidan foydalanilib, terminlarning ingliz va o'zbek tillaridagi kelib chiqishi, ularning semantik taraqqiyoti va struktural o'zgarishlari aniqlashga harakat qilindi. Xususan, xalqaro huquq terminologiyasining yevropa tillaridan o'zlashish jarayoni va bu sohadagi lotincha, fransuzcha va arabcha manbalarning ta'siri ko'rib chiqildi.

Tarixiy-komparativ tahlil usuli asosida ingliz va o'zbek tillaridagi xalqaro huquq terminlarining turli davrlardagi o'zgarish dinamikasi solishtirildi. Bu usul yordamida xalqaro huquqiy terminlarning o'zbek tiliga qachon va qanday yo'llar bilan kirib kelgani, ularning milliy huquqiy tizimga integratsiyalashuvi va huquqiy hujjatlardagi standartlashuvi kabi masalalar tahlil qilindi. Bunda, ayniqsa, sovet davrida shakllangan terminologiya va mustaqillikdan keyingi yangi huquqiy atamalar tizimi alohida o'rganildi. Ingliz tilidagi xalqaro huquq

terminlarining globalizatsiya va xalqaro huquqiy institutlarning o'sib borayotgan ta'siri natijasida o'zbek tiliga moslashuvi va tarjima qilinish jarayoni ham chuqur tahlil qilindi.

Tadqiqotning muhim jihatlaridan biri semantik tahlil bo'lib, u xalqaro huquqiy terminlarning ma'no jihatdan kengayishi, torayishi yoki o'zgarishini o'rganishga yo'naltirilgan. Xususan, ayrim terminlarning turli davrlarda qanday semantik o'zgarishlarga uchragani, ularning sinonimik qatori, polisemantik xususiyatlari va huquqiy matnlarda kontekstga qarab qanday qo'llanilishi aniqlashga harakat qilindi. Bu borada tarjima jarayonlarining xalqaro huquq terminologiyasiga ta'siri ham muhim o'rin egallaydi, chunki xalqaro shartnomalar, konvensiyalar va qonun hujjatlari tarjima qilinish jarayonida terminlarning ma'nosi o'zgarishi yoki ekvivalent muqobillari bilan almashtirilishi kuzatiladi. Shu sababli, tadqiqotda tarjima tadqiqotlari yondashuvi ham qo'llanilib, ingliz va o'zbek tillaridagi xalqaro huquqiy terminlarning tarjima amaliyotidagi o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilindi. Bundan tashqari, xalqaro huquq terminologiyasining lingvistik va huquqiy standartlashuvi tadqiqotning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, bunda xalqaro huquqiy hujjatlar va konvensiyalarda qabul qilingan standart terminlarning milliy qonunchilik tizimlariga integratsiyalashuvi o'rganildi. Xususan, ingliz tilidan o'zbek tiliga o'girilayotgan xalqaro huquq terminlarining terminologik izchilligi va ularning rasmiy huquqiy matnlarda qanday qo'llanilishi masalalari tahlil qilindi.

Metodologik jihatdan tadqiqot materiallari sifatida xalqaro huquqiy hujjatlar, konvensiyalar, qonunchilik matnlari, ingliz va o'zbek tillaridagi huquqiy lug'atlar, ilmiy maqolalar hamda xalqaro huquq terminologiyasiga oid tadqiqot ishlari asos qilib olindi. Ushbu hujjatlar va manbalar xalqaro huquqiy terminlarning tarixiy rivojlanishi, semantik xususiyatlari va tarjima jarayonlaridagi o'zgarishlarini ilmiy asosda tahlil qilish imkonini berdi. Tadqiqot natijalarining ishonchliligini ta'minlash maqsadida tanlangan terminlarning statistik va kontekstual tahlili ham olib borildi. Statistik tahlil orqali turli davrlarda xalqaro huquqiy terminlarning qo'llanish chastotasi va ularning leksik tizimdagi o'rni aniqlashga harakat qilindi. Kontekstual tahlil esa ushbu terminlarning huquqiy matnlarda qanday ishlatilishini, ularning huquqiy hujjatlardagi rolini va tarjima jarayonida yuzaga keladigan muammolarni tahlil qilishga imkon berdi.

Ushbu tadqiqot xalqaro huquq terminologiyasining diaxron rivojlanishini o'rganish, uning ingliz va o'zbek tillaridagi lingvistik xususiyatlarini aniqlash, huquqiy matnlardagi ekvivalentlashuv jarayonlarini tahlil qilish va tarjima amaliyotidagi asosiy muammolarni aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot natijalari xalqaro huquqiy terminlarni yanada izchil standartlashtirish, tarjima amaliyotini rivojlantirish va ingliz hamda o'zbek tillarida huquqiy terminologiya bo'yicha ilmiy yondashuvlarni takomillashtirishga xizmat qilishi kutilmoqda.

Tadqiqot natijalari. Tadqiqot natijalari xalqaro huquq sohasiga oid terminologiyaning ingliz va o'zbek tillarida diaxron rivojlanishini ochib berishga qaratilgan. Tadqiqot jarayonida xalqaro huquqiy atamalarining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari tarixiy-komparativ, semantik va etimologik tahlil usullari yordamida o'rganildi. Ingliz va o'zbek tillaridagi xalqaro huquq terminlari ijtimoiy-siyosiy omillar, globalizatsiya va tarjima jarayonlarining ta'siri ostida sezilarli o'zgarishlarga uchraganligi aniqlandi. Tadqiqot natijalari xalqaro huquq terminologiyasining standartlashuvi, funksional xususiyatlari va tillararo o'zaro ta'sir jarayonlarini aniqlashga imkon berdi. Ingliz va o'zbek tillarida xalqaro huquq terminlarining kelib chiqishi, semantik rivojlanishi va huquqiy matnlarda qo'llanilishi o'rganildi. Tarixiy-komparativ yondashuv asosida xalqaro huquqiy terminlarning turli davrlardagi rivojlanish

bosqichlari tahlil qilindi. Shuningdek, etimologik tahlil orqali ayrim huquqiy atamalarning lotin va yunon tillaridan o'zlashganligi, ba'zi terminlar esa o'zbek va ingliz tillarida milliy xususiyatga ega ekvivalentsiyalar orqali shakllanganligi aniqlandi.

Qo'shimcha qilish kerakki, tadqiqot davomida xalqaro huquq terminologiyasining tarjima va ekvivalentlashuvi jarayonlarida uchraydigan muammolar ham o'rganildi. Xususan, ba'zi atamalar to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilinishi qiyin bo'lib, kontekstga bog'liq holda interpretatsiya qilinishini talab qilishi kuzatildi. Terminologik izchillikni ta'minlash va huquqiy matnlarni aniq tarjima qilish uchun maxsus huquqiy lug'atlar va terminologik standartlar ishlab chiqish zarurligi ta'kidlandi. Shu bilan birga, tarjima jarayonida ekvivalent tanlashda yuridik an'analar va huquq tizimlarining farqlari qanday rol o'ynashi ham o'rganildi.

Tadqiqot natijalari xalqaro huquq terminologiyasining evolyutsiyasini kognitiv lingvistika nuqtai nazaridan ham o'rganish imkonini berdi. Xususan, xalqaro huquqiy atamalarning metaforik tabiati tahlil qilinib, abstrakt huquqiy tushunchalarning turli tillarda qanday leksik-strategik vositalar orqali ifodalanishi aniqlandi. Bu jarayonda huquqiy diskursning metaforik modellari, jumladan, huquq tizimlarida kuch, nizolar va kelishuvlarga oid obrazlarning terminologiyaga qanday ta'sir qilishi ham tahlil qilindi. Bundan tashqari, ingliz va o'zbek tillaridagi xalqaro huquq terminlarining lingvistik tuzilmalari, ularning morfologik va semantik xususiyatlari o'zaro solishtirildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, ingliz huquqiy terminlari asosan analitik tuzilishga ega bo'lsa, o'zbek tilidagi ekvivalentlar sintetik va so'z yasash imkoniyatlari keng bo'lgan birliklardan iborat. Shu bilan birga, xalqaro huquq leksikasining o'zgarishi jarayonida ingliz tilining global huquqiy diskursda dominant til sifatida roli ortib borayotgani va bu holat o'zbek tiliga kirib kelayotgan terminologik birliklarning tabiati va ishlatilishiga sezilarli ta'sir ko'rsatgani qayd etildi.

Tadqiqot xalqaro huquq terminologiyasining diaxron o'zgarishlarini o'rganish orqali huquqiy atamalarni standartlashtirish, tarjima amaliyotini rivojlantirish va tillararo huquqiy muloqotni yaxshilashga ko'mak berishi mumkinligini ko'rsatdi. Bundan tashqari, xalqaro huquq leksikasining milliy va universal xususiyatlarini aniqlash orqali terminologik moslik va huquqiy matnlarni to'g'ri tarjima qilish masalalarini hal qilishga ilmiy asos yaratildi. Tadqiqot natijalari xalqaro huquq terminologiyasini yanada aniqroq va izchil qo'llash, huquqiy kommunikatsiyani takomillashtirish hamda huquqiy hujjatlar tarjimasining sifatini oshirish bo'yicha metodologik tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari xalqaro huquq leksikasining diaxron rivojlanish tendensiyalarini, uning ingliz va o'zbek tillaridagi xususiyatlarini chuqur tahlil qilish imkonini berdi. Olingan ma'lumotlar shuni ko'rsatdiki, xalqaro huquqiy terminlarning tarixiy taraqqiyot jarayonida ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar, globalizatsiya, tarjima amaliyoti va huquqiy tizimlarning milliy o'ziga xosligi muhim rol o'ynaydi. Ingliz tilidagi xalqaro huquq terminlari asosan lotin va fransuz tillaridan olingan bo'lib, bu ularning morfologik va semantik tuzilishiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. O'zbek tilidagi xalqaro huquq terminlari esa ko'p jihatdan rus tili vositasida o'zlashgan bo'lib, bu jarayon ba'zi terminlarning semantik mosligini murakkablashtirgan va ularning o'zbek huquqiy diskursiga moslashuvini talab qilgan.

Adabiyotlar tahlilini o'rganish jarayonida aniqladikki, xalqaro huquq terminlarining standartlashuvi huquqiy matnlarning aniq tarjima qilinishida muhim omil hisoblanadi. Biroq, tarjima jarayonida sinonimiya va polisemiyaning mavjudligi tarjimolar uchun qiyinchilik tug'diradi. Xususan, ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilinganda ba'zi huquqiy atamalar ko'p

ma'noli bo'lib, ularning turli kontekstlarda qo'llanilishi farq qiladi. Bundan tashqari, ba'zi terminlarning ekvivalentlarini aniqlashda milliy-huquqiy tafovutlar muhim rol o'ynaydi. Ingliz huquqiy tizimi hamda o'zbek huquqiy tizimining farqli tuzilishi ba'zi atamalarni bevosita tarjima qilishning iloji yo'qligini ko'rsatadi va ularning interpretatsiyaga asoslangan tarjimasini talab qiladi. Shu sababli, terminlarning adekvat tarjimasini ta'minlash uchun lingvistik hamda huquqiy kontekstni chuqur o'rganish zarur.

Huquqiy terminlarning lingvistik tabiati bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotlar xalqaro huquqiy terminlarni o'rganishda funksional va kognitiv yondashuvlarning ahamiyatini tasdiqlaydi. Xalqaro huquqiy atamalar metaforik xususiyatlarga ham ega bo'lib, ular semantik maydonni kengaytirishda va yangi tushunchalarni ifodalashda muhim vosita hisoblanadi. Xususan, huquqiy diskursda "shartnoma", "sanksiya" kabi terminlar abstrakt tushunchalarni ifodalashda metaforik usullardan foydalanadi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ingliz va o'zbek tillaridagi xalqaro huquq terminlari o'ziga xos lingvistik xususiyatlarga ega bo'lib, ularning morfologik va semantik tuzilmalari hamda pragmatik funksiyalari o'zaro farqlanadi.

Aslini olganda ingliz tilidagi huquqiy terminlar asosan analitik tuzilishga ega bo'lib, ko'pincha old qo'shimchalar, postpozitsiyalar va birikmalar orqali ma'no hosil qiladi. O'zbek tilidagi ekvivalentlar esa sintetik xususiyatga ega bo'lib, terminlar so'z yasash va affiksatsiya yo'li bilan shakllangan. Bu esa tarjima jarayonida ba'zi terminlarning bevosita ekvivalentini topish qiyinligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, xalqaro huquq terminlarining diaxron o'zgarishlarini o'rganish huquqiy atamalarni standartlashtirish, tarjima amaliyotini rivojlantirish va tillararo huquqiy muloqotni yaxshilashga ko'maklashishi mumkin.

Kelgusida ushbu mavzuni yanada kengroq tadqiq qilish dolzarb hisoblanadi. Xususan, xalqaro huquq terminologiyasining huquqiy diskursdagi o'rnini yanada chuqurroq o'rganish, tarjima qiyinchiliklarini avtomatlashtirilgan tarjima tizimlari orqali tahlil qilish hamda huquqiy atamalarning kross-lingvistik tadqiqotlarini kengaytirish istiqbolli yo'nalishlardan biri sifatida belgilandi. Shu bilan birga, xalqaro huquq leksikasining milliy va universal xususiyatlarini aniqlash orqali terminologik moslik masalalarini hal qilish ham ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot ingliz va o'zbek tillaridagi xalqaro huquq sohasiga oid leksik birliklarning diaxron tahliliga bag'ishlangan bo'lib, ushbu terminlarning shakllanishi, rivojlanishi va funksional xususiyatlarini tahlil qilishga qaratildi. Tadqiqot davomida xalqaro huquqiy terminlarning kelib chiqishi, ularning semantik va morfologik o'zgarishlari hamda tillararo o'zaro ta'sir jarayonlari aniqlab berildi. Shuningdek, ingliz va o'zbek tillarida xalqaro huquq terminologiyasining umumiy va farqli jihatlarini tahlil qilinib, bu terminologiyaning rivojlanishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy, siyosiy va lingvistik omillar ko'rib chiqildi.

Xalqaro huquqiy terminlarning rivojlanishida tarixiy-komparativ, semantik va etimologik yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotchilar terminlarning kelib chiqishi va ularning huquqiy matnlardagi qo'llanilishini o'rganishda etimologik tahlil, standartizatsiya tamoyillari va funksional lingvistika usullaridan foydalanmoqdalar. Xususan, ingliz va o'zbek tillarida xalqaro huquq terminlari turli tarixiy bosqichlardan o'tgan bo'lib, ularning shakllanishiga lotin, arab, fors va boshqa tillardan olingan leksik birliklar hamda tarjima jarayonlari sezilarli darajada ta'sir ko'rsatgan. Tadqiqotdan olingan natijalar xalqaro huquq sohasida terminologik izchillikni ta'minlash, tarjima amaliyotini rivojlantirish hamda huquqiy muloqotni yaxshilashga ko'maklashishi kutilmoqda. Kelgusida xalqaro huquq

terminlarining milliy qonunchilik va xalqaro hujjatlarga mosligini chuqurroq tahlil qilish, ularning lingvistik standartlashuvi va funksional xususiyatlarini o'rganish dolzarb tadqiqot yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi.

Adabiyotlar/Literatury/References:

1. Крысин Л.П. Толковый словарь иноязычных слов. - М.: 1998.-503 с.
2. Лейчик В.М. Номенклатура-промежуточное звено между терминами и собственными именами//Вопросы терминологии и лингвистической статистики. - Воронеж: 1974.-161 с.
3. Sherman Le Roy Wallace. Taxation in Egypt.Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1938.521 p.
4. Kasimova M.X. Struktarno - sistemnie osobennosti yuridicheskoy terminologii uzbekskogo yazika. Avtoref. dis...kand. filol.nauk.-T.:1985.-24 s.
5. V.F.Muhammadjanovna Legal terms and their translation problems in modern English and Uzbek - Novateur Publications, 2024-97p.
6. Кўчимов Ш. Ўзбекистон Республикаси қонунларининг тили. Филол. фан. номз. дисс. автореф.-Т., 1995.
7. Е.Сабирова “Ўзбек тилининг изоҳли луғати”да ҳуқуқий терминларнинг берилиши Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати-Тошкент – 2022-53b.
8. C Laske Law, Language and Change: A Diachronic Semantic Analysis of Consideration in the Common Law Cambridge - 2020-241p.
9. K Mroczyńska A dictionary of legal English collocations as an aid for mastering the legal English genre - Linguistics Beyond and Within (LingBaW), 2020

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/1 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).